

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีคำถามการวิจัยที่นำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์อยู่สองข้อว่าจะนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมถิ่นของไทยเลย มาใช้ในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนได้อย่างไร และจะพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมถิ่นของชาวไทยเลยได้อย่างไร ลักษณะการวิจัยได้ดำเนินการตามลักษณะของกระบวนการวิจัยและพัฒนา โดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม โดยมุ่งศึกษาตามประเด็นคำถามการวิจัยจากแหล่งข้อมูลทั้งด้านเอกสารและบุคคล

การดำเนินการวิจัยจำแนกเป็นสี่ขั้นตอนได้แก่ ขั้นแรกเป็นการศึกษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมถิ่นไทยเลยซึ่งเป็นเนื้อหาของรูปแบบฯ ขั้นที่สองเป็นการยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาโดยใช้เนื้อหาจากผลการศึกษาในขั้นตอนแรก ขั้นสามเป็นการทดลองรูปแบบฯ และขั้นสุดท้ายเป็นการปรับปรุงรูปแบบ

เทคนิควิธีที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ การสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวกับไทยเลย และการสังเกตปรากฏการณ์ในพื้นที่ถิ่นไทยเลย จากนั้นดำเนินการวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาและตรวจสอบข้อมูลโดยเทคนิคการตรวจสอบสามเส้า กับการนำเสนอข้อมูลใช้เทคนิคการบรรยายความและพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยสรุปเป็นสองประเด็นหลักได้ดังนี้

ประเด็นแรก ผลการศึกษาสำรวจและวิเคราะห์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยเลยที่เหมาะสมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้แก่เนื้อหาของหลักสูตรมาจากผลการศึกษาของผู้วิจัย ในประเด็นนี้ผู้วิจัยพบว่า

1. องค์ภูมิปัญญาของคนไทยเลย วัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ ของวิถีชีวิตไทยเลย และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของคนไทยเลยในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของคนไทยเลยจำนวน 4 อำเภอ เท่าที่ปรากฏพบหลักฐานที่มั่นคงและเชื่อถือได้ในปัจจุบันได้แก่พื้นที่วัฒนธรรมในอำเภอนาหว้า อำเภอมืองหรือกุดป่อง อำเภอด่านซ้าย และอำเภอนาแห้ว

ส่วนแนวทางปฏิบัติที่เป็นคำสั่งสอนที่เรียกว่า “คอง” นั้น เป็นแนวปฏิบัติสำหรับบุคคลทุกระดับชั้นตั้งแต่ชนชั้นปกครอง (รวมถึงเจ้าฟ้ามหากษัตริย์) พระภิกษุสงฆ์ ข้าราชการขุนนาง และประชาชนทั่วไป

5. เป็นที่น่าเสียดายที่ว่าทั้งภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทยเลยที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด กำลังอยู่ในสถานะที่เสื่อมสูญ และบางเรื่องได้สูญหายไปบ้างแล้ว

ในประเด็นที่สอง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนบนฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมถิ่นไทยเลย

ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบดังกล่าวโดยใช้หลักการพัฒนาหลักสูตรเป็นเครื่องมือ โดยรูปแบบของหลักสูตรมีรูปแบบของหลักสูตรเป็นหลักสูตรที่อาศัยชุมชนเป็นฐาน โดยมีลักษณะของหลักสูตรเป็นหลักสูตรชุมชนที่อาศัย “คนใน” เป็นฐานในการสร้างและตรวจสอบ

ส่วนหนึ่งของหลักสูตรดังกล่าวได้ถูกนำมาสร้างเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรในหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนท่าลี่วิทยาในรูปแบบของกิจกรรมค่ายวัฒนธรรมฯ และนำไปทดลองใช้กับนักเรียนของโรงเรียนท่าลี่วิทยาในระหว่างวันที่ 9 - 11 มีนาคม 2550 ณ ห้องประชุมอำเภอท่าลี่ และพบว่าหลักสูตรดังกล่าวที่มีลักษณะเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่มีฐานของการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถสร้างความตระหนักและการมองเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมถิ่นไทยเลยให้เกิดขึ้นกับเยาวชนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนได้อย่างคาดไม่ถึง

นอกจากนี้สิ่งที่ผู้วิจัยพบจากการสะท้อนความคิดหรือการเปิดใจของกลุ่มเยาวชนดังกล่าวคือ นักเรียนไม่เคยรู้จักองค์ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ถูกนำมาสร้างเป็นเนื้อหาของหลักสูตรเหล่านี้มาก่อนเลย ซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนภาพการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนในปัจจุบันว่า กำลังสร้างหรือทำลายระบบความรู้ในท้องถิ่นของคนไทย

สิ่งที่ผู้วิจัยพบอีกประการหนึ่งก็คือ ปัจจุบันภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยเลยหลายเรื่องกำลัง สูญหายไปจากอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของคนไทยเลยอาทิ อาหารพื้นบ้าน การละเล่นเช่น “ผีตาโชน” ที่เดิมเรียกว่า “ผีตามคน” ในคราวบุญผะเหวดหรือบุญพระเวส เป็นต้น ซึ่งเหตุเกิดจากการเปลี่ยนแปลงตามบริบทและวัตถุประสงค์ของการเปลี่ยนแปลงจาก “คนนอก” ที่ทำให้ภูมิปัญญาและเจตนาของภูมิปัญญาของ “คนใน” เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่กำลังทยอยสูญหายไปเรื่อย ๆ ตามกาลเวลาที่ผ่านไป แม้ว่าคนไทยเลยจำนวนหนึ่งจะได้ต่อสู้ก็ตาม

การนี้จึงตอบย้ำได้ว่า “ไทเลย” จึงเป็นกลุ่มชนใน “เผ่าไท” กลุ่มหนึ่งที่มีความเจริญก้าวหน้าทางภูมิปัญญา วัฒนธรรมและอารยธรรมของตนเองที่ยืนยาวมาคู่กันกับความเป็นชนเผ่าสยามหรือชนเผ่าไทยในปัจจุบันแต่เป็นที่น่าเสียดายที่องค์ภูมิปัญญา วัฒนธรรมของคนไทเลยหลายประการ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของไทเลยก็กำลังกำลังสูญหายและถูกลบเลือนให้หายไปจากความเป็นคนถิ่นด้วยกระแสการพัฒนาและกระแสการศึกษาสมัยใหม่นั้นเอง

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบในงานวิจัย มีประเด็นที่นำมาอภิปรายดังนี้

1. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของไทเลย เป็นลักษณะภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่อยู่ในระดับที่สูงมาก แต่กำลังสูญหายไปเหตุที่เป็นดังนี้เพราะภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของไทเลยเป็นผลงานหรือสิ่งก่อสร้างที่ไทเลยได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยผ่านกระบวนการพัฒนาหรือปรับปรุงจนยึดถือเป็นแบบอย่างในการประพฤติหรือปฏิบัติจนถึงปัจจุบันและกลายเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงลักษณะนิสัย ความเชื่อ ภาษา อาหารการกิน ขนบธรรมเนียม เครื่องใช้ไม้สอย ศิลปะต่าง ๆ ทำให้มองเห็นถึงความอลังการของวัฒนธรรมไทเลยที่มีทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมทางจิตใจดังที่พระยาอนุমানราชชน (2533) ได้รื้อฟื้นจัดแบ่งลักษณะของวัฒนธรรมเอาไว้

ซึ่งจากข้อค้นพบในครั้งนี้ทำให้เห็นว่า ไทเลย เป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเลยในปัจจุบันก่อนที่จะถูกยกฐานะให้เป็นเมืองอย่างเป็นทางการตามระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลในสมัยรัชกาลที่ 4 (ปี พ.ศ. 2396) ดังที่ดนุพล ไชยสินธุ์ (2543) กล่าวว่าจากการศึกษาและสำรวจข้อมูลหลักฐานปรากฏว่ามีหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีระบุว่าเมืองอยู่บริเวณนี้มานาน อาทิศิลาจารึกวัดห้วยหัว (ห้วยหัว) หลักฐานโบราณสถานซึ่งปรากฏอยู่ที่วัดศรีภูมิ บ้านแ่ ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลยในปัจจุบัน หลักฐานจดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่องราชการทัพเวียงจันทน์ จ.ศ. 1189 ซึ่งเป็นหนังสือสมุดไทดำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นดินสอ พ.ศ. 2370

หลักฐานดังกล่าวช่วยยืนยันว่า ไทเลย ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณปัจจุบันมานานแล้ว และเมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย ด้านอาหารการกินรวมถึงศิลปะ สถาปัตยกรรมแล้ว ความเชื่อ พิธีกรรมที่แสดงออกที่เรียกว่า “ฮีต - คอง” แล้วก็จะมึลักษณะที่คล้ายคลึงกับชาวหลวงพระบางหรือประชาชนในบริเวณตามแนวชายแดนของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เช่น เมืองแก่นท้าว เมืองหมอ

เมืองบ่อแตง เมืองนาออก เมืองอ้า เป็นต้น ซึ่งบริเวณดังกล่าวก่อนหน้านี้จะมีการแบ่งแยกดินแดนให้เป็นของประเทศฝรั่งเศสนั้น เมืองนาออกก็ยังคงเคยเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเลยในสมัยรัชกาลที่ 4

ดังนั้นจากหลักฐานการแสดงความเป็นตัวตนของไทยเลยซึ่งปรากฏตามหลักฐานกว่า 300 ปีมาแล้ว จึงแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

แต่จากการศึกษาจากหลักฐานในปัจจุบันทั้งที่เป็นหลักฐานที่เป็นเอกสารและหลักฐานตัวบุคคลทำให้ทราบว่า วัฒนธรรมของคนไทยเลยนั้นได้มีเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว ซึ่งบุคคลส่วนมากได้ให้คำตอบว่า ในปัจจุบันนี้ผู้จะปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยเลย โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เรียกว่า "ฮีต-คอง" นั้นน้อยลงทุกที จะมีก็เฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งมีอายุมากแล้ว และส่วนที่ไม่สามารถร่วมปฏิบัติได้ก็ต้องละเลยและลบเลือนความเป็นไทยเลยออกไปในที่สุด แม้ว่าจะรู้ว่านี่คือรากเหง้าของเขาก็ตาม

หากจะพิจารณาว่าสังคมยุคปัจจุบันทำให้วัฒนธรรมของไทยเลยนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมหรือจะกล่าวว่าเป็นการทำลายวัฒนธรรมก็คงจะไม่ผิดนัก แต่คุณค่าของวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าก็ยังพอที่จะปรากฏในพิธีกรรมย่อยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นฮีตคองหรือในพิธีกรรมอื่น ๆ หาได้สลายไปตามการเปลี่ยนแปลงนั้น แม้ว่าจะปรากฏให้เห็นน้อยเต็มทีก็ตาม ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้หากปล่อยปละละเลยไม่ใส่ใจหรือให้ความสำคัญในสิ่งนี้ คุณค่าทางวัฒนธรรมไทยเลยคงจะกลายเป็นแค่ความทรงจำหรืออาจต้องสูญสลายไปในที่สุด

ในส่วนของ การศึกษานั้น ปรากฏว่าในจังหวัดเลยมีสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพียงสามสถาบันเท่านั้นเอง คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย มหามกุฏราชวิทยาลัย และวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มีแหล่งที่ตั้งในตัวเมืองเลย ส่วนในท้องถื่นโดยเฉพาะอำเภอต่าง ๆ นั้น จะมีวิทยาลัยการอาชีพ สังกัดสำนักงานการอาชีวศึกษา ตั้งอยู่ที่อำเภอด่านซ้าย และอำเภอวังสะพุง ส่วนพื้นที่วัฒนธรรมไทยเลยในอำเภอด่านซ้าย นาแห้ว และท่าลี่นั้นจะมีเฉพาะโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้น และมีเพียง 5 โรงเรียนเท่านั้นที่เปิดการเรียนการสอนในช่วงชั้นที่ 4 (ม. 4 - ม. 6) และนอกนั้นจะเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเดิมที่เป็นโรงเรียนขยายโอกาสซึ่งจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ช่วงชั้นที่ 1 จนถึงช่วงชั้นที่ 3 หรือตั้งแต่ ป.1 - ม. 3 และผลจากการศึกษาในขั้นต้นปรากฏว่าไม่มีโรงเรียนใดเลยที่มีหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเลย แม้ว่าในหลักสูตร

แกนกลางจะกำหนดให้สามารถนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดังกล่าวเข้ามาจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นก็ตาม

จึงเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า หลักสูตรการศึกษาของประเทศไทยที่ผ่านมา นั้นไม่ว่าจะเป็นหลักสูตร พ.ศ. 2521 ปรับปรุง พ.ศ. 2533 ไม่ได้มุ่งเน้นการศึกษาเพื่อท้องถิ่นเป็นหลัก เนื้อหาในหลักสูตรส่วนมากเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับโลกและความเป็นสากล ขาดการศึกษาในเรื่องใกล้ตัวที่มีคุณค่าอันได้แก่เรื่องของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตนเอง จนส่งผลให้คนไทยและประเทศไทยในปัจจุบันมีความทันสมัยแต่ไม่พัฒนา หรือมีความทันสมัยแต่ไร้ความเป็นตัวตนของตนเองส่งผลให้การพัฒนาประเทศไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็นและเป็นการพัฒนาที่ไม่มีความยั่งยืน

อย่างไรก็ตามจากการวิจัยในครั้ง กลุ่มไทเลยอาวโสยังมองเห็นความสำคัญในคุณค่าของ วัฒนธรรมเหล่านั้น และเห็นว่ายังไม่สายเกินที่จะร่วมคิดร่วมกันพิจารณาหาแนวทาง วิธีการหรือรูปแบบต่าง ๆ ที่จะสืบสานวัฒนธรรมไทเลยอันทรงคุณค่าให้ปรากฏต่อลูกหลานไทเลยหรือคนไทย ในภูมิภาคอื่น ๆ สืบไป จึงถือเป็นประเด็นในการกำหนดแนวทางการสืบสานวัฒนธรรมไทเลย โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานจัดการศึกษา จึงก่อให้เกิดหลักสูตรการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบสานวัฒนธรรมขึ้นในลักษณะที่เป็นหลักสูตรของชุมชน โดยมีเนื้อหามุ่งเน้นที่จะทำให้เยาวชนลูกหลานไทเลยได้รับรู้เกี่ยวกับรากเหง้าของตนเองในประเด็นที่เกี่ยวกับ 1) ประวัติความเป็นมาหรือประวัติศาสตร์ของคนไทเลย ซึ่งรายละเอียดของเนื้อหาในส่วนนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของไทเลย 2) วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ประเพณี ศิลปกรรม พิธีกรรม และฮีตคอง อาทิ ภาษา ศิลปะ พิธีกรรม สถาปัตยกรรม อาหาร การแต่งกาย เป็นต้น 3) ภูมิปัญญาและ ความรู้ท้องถิ่นของไทเลยซึ่งเป็นปัญญาและความรู้ในด้านต่าง ๆ ของความเป็นอยู่ของคนไทเลยเช่น ด้านภาษาและการใช้ภาษา ด้านศิลปกรรม ด้านนันทนาการและสุนทรีย์ะ ด้านเกษตรกรรม ด้านวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการบริหารและการจัดการ เป็นต้น และเนื้อหาใน ส่วนของภูมิปัญญาเหล่านี้ ยังหมายรวมถึงทักษะ ประสบการณ์ และเทคโนโลยีท้องถิ่นในกลุ่มชุมชน "ไทเลย" อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม สาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาที่แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษานอกระบบ (Non-Formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (In-Formal Education) เพื่อให้รูปแบบการศึกษาทั้งสามเกิดการครอบคลุมและส่งผลต่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทย โดยการสืบสานวัฒนธรรมไทยนั้นมักเป็นไปตามลักษณะการเรียนรู้ด้วยการกระทำหรือในลักษณะครูพักลักจำ ไม่ปรากฏว่ามี การกำหนดให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบการศึกษารูปแบบใดเลย จึงทำให้รูปแบบการจัดการศึกษาที่นำเสนอมีลักษณะของความไม่ชัดเจนในการเจาะจงรูปแบบการศึกษาใดรูปแบบหนึ่ง หากแต่ต้องการให้เกิดการบูรณาการรูปแบบการจัดการศึกษาทั้งสามรูปแบบเข้าด้วยกัน เพื่อสานความเข้าใจในความรู้และการนำความรู้ด้านวัฒนธรรมไทย (ไทเลย) ไปใช้ใน ชีวิตประจำวันต่อไป

อย่างไรก็ตามผลจากการที่ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรได้กำหนดให้องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทเลยเป็นเนื้อหาหลักของการจัดการศึกษาเพื่อสืบสานวัฒนธรรมไทเลย กับอีกทั้งยังได้ร่วมพิจารณาคัดเลือกกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนหรือลูกหลานไทเลยนั้นได้มองเห็นสภาพอดีตที่มีความยิ่งใหญ่ควรค่าแก่ความภาคภูมิใจในมิติต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ไมตรีในกรณีการสร้างพระธาตุศรีสองรัก วิศวกรรมในศึกบ้านนาอ้อ ความเป็นนักรบที่สนามรบโรงเรียนชุมชนบ้านท่าลี่ เป็นต้น ตลอดจนรวมถึงความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของบรรพบุรุษชาวเลย ซึ่งนำมาสู่การปฏิบัติจนกลายเป็นวัฒนธรรมสืบกันมาจนปัจจุบัน

ผลการทดลองนำหลักสูตรไปทดลองใช้ปรากฏว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมตามหลักสูตร อาทิ วิทยากรที่เป็นนักวิชา ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทเลย มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทเลย รู้ถึงคุณค่าของตนที่ได้ปฏิบัติสืบสานวัฒนธรรมไทเลย สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ด้วยความภาคภูมิใจ และอย่างมีความสุข เห็นช่องทางหรือแนวทางที่จะสืบสานสิ่งที่ตั้งงามไว้ได้ต่อไปดังที่ย่าน้อย (นางคำบาย สวัสดิ์ธรรม) กล่าวไว้ว่า

“...คันแมนเหมิดพ่อตู้ แม่ตู้ เช่นพ่อเช่นแม่นี้แล้ว คันบมีลูกหลานมาหัดมาสืบไว้ชนะนี้ กะอื้อบอเหลือหยังจักแนวแหล่ว...”

หมายถึง ถ้าพ่อ แม่ ตา ยาย ในยุคนี้ได้ล้มหายได้จากไปแล้วหากลูกหลานไม่มาฝึกปฏิบัติเอาไว้แบบนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะต้องหมดหายไป

ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนลูกหลานไทยเหล่านั้น เกิดความภาคภูมิใจในการเป็นไทยเลย นักเรียนบางคนยอมรับว่าเป็นครั้งแรกในชีวิตที่ได้มีโอกาสได้รับรู้ประวัติศาสตร์ไทยเลย หรือแม้แต่พิธีกรรมบางพิธีกรรมเช่น การสะเดาะเคราะห์ก็ไม่เคยได้มีโอกาสได้สัมผัสเลย ครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่ได้รับการถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ได้คัดสรรมาเป็นเนื้อหาในหลักสูตรนั้น จึงเป็นหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนเอง จึงจะทำให้การจัดการศึกษานั้น ประสบผลสำเร็จ จึงเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่า หลักสูตรที่จะนำไปใช้ในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยเหล่านั้น ต้องตั้งอยู่บนฐานความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณี ค่านิยม สอดคล้องกับความต้องการและเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชน ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 9 ข้อ 6 ที่เน้นการจัดการศึกษา ต้องให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันทางศาสนาและสถาบันสังคมอื่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า วัฒนธรรมไทยเลย ซึ่งแทรกไว้ในทุกบริบทนั้นทรงคุณค่าในด้านต่าง ๆ ของวิถีชีวิตของคนไทยเลย จึงถือว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะนำมาเป็นสื่อในการอนุรักษ์และสืบสานให้วัฒนธรรมไทยเหล่านั้นเป็นวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าต่อไป โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือผ่านกลไกของรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษาหรือประยุกต์กิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายรูปแบบ และในการวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงรูปแบบหนึ่ง ที่สามารถนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการศึกษาในระบบ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเป็นอย่างดี เห็นได้จากวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ ไทยเลยอาวุโสซึ่งท่านเหล่านี้ให้ความสนใจ กระตือรือร้นที่จะถ่ายทอดความรู้สู่ลูกหลานเพียงเพื่อที่จะเห็นว่าผู้ที่จะสืบสานสิ่งอันทรงคุณค่าที่ท่านเหล่านั้นมีอยู่ในตนเอง ซึ่งหากไม่มีการจัดกิจกรรมการศึกษาในรูปแบบนี้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ภายในตัวตนของท่านเหล่านั้นก็ต้องสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

หากจะสรุปว่า การวิจัยนี้น่าจะเป็นอีกรูปแบบหนึ่งจากหลาย ๆ รูปแบบที่ควรจะได้รับ การสนใจศึกษาเพื่อจะอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาแม้ว่าจะจะเป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ตาม หากทุกที่ทุกท้องถิ่นสามารถอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไว้ได้ ชุมชน สังคมและประเทศชาติก็สามารถจะหลุดรอดพ้นจากวัฒนธรรมอื่นมาครอบงำจนทำให้สิ่งที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ในอดีตต้องสูญสลายไปอย่างไร้ค่า

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะด้านนโยบายสังคมด้านวัฒนธรรม

1.1 รัฐควรสนับสนุนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์หรือสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น ทุกชุมชนเพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นศูนย์รวมใจระหว่างคนในชุมชน เป็นการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้

1.2 รัฐควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนและตนเอง สามารถเลือกโครงการพัฒนาหรือปฏิเสธบางโครงการ หากจะมีผลกระทบต่อความเป็นชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐในทุกระดับต้องมีความเข้าใจและยอมรับวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นชุมชน

1.3 รัฐควรส่งเสริมให้สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรมให้มีการศึกษาและร่วมมือระหว่างกัน ส่งเสริมให้มีการวิจัยอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง เพื่อให้การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมดำเนินไปด้วยกัน เป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาต่อไป

2. ข้อเสนอแนะด้านการจัดการศึกษา

การศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยเลย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ควรมีนโยบายดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษาต้องส่งเสริมให้เยาวชนไทยเลยได้รู้จักตนเอง ชุมชน เข้าใจประวัติ ความเป็นมา รากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง จะทำให้เขาภาคภูมิใจในตนเองและความเป็นไทยเลยเพราะผู้ที่เข้าใจตนเอง ภูมิใจในตนเอง จะสามารถปรับตัวเองได้ดี และประสบความสำเร็จทางสังคมมากกว่าคนที่ไม่รู้จักอัตลักษณ์ตนเอง

2.2 การศึกษาควรเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชน ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างคนในชุมชน ที่มีความแตกต่างกันทั้งด้านอายุ ประสบการณ์ การศึกษาและความเชื่อ เพื่อลดช่องว่างในชุมชน ทำให้เข้าใจและรับฟังกันมากขึ้น

2.3 การศึกษาต้องทำให้ไทยเลยในฐานะคนไทยเข้าใจคุณค่าและความสำคัญของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลอมรวมกันขึ้นมาเป็นชาติ เพราะแต่ละกลุ่มต่างมีความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ และการพัฒนาประเทศ จะทำให้เกิดการเคารพและเห็นคุณค่าระหว่างกันอันจะนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชาติได้

3. ข้อเสนอแนะต่อโรงเรียน

โรงเรียน เป็นหน่วยงานหลักในการจัดการศึกษาสำหรับชุมชนท้องถิ่น ทำหน้าที่เป็นแหล่งบริการวิชาการ โรงเรียนจะแยกตัวเองจากชุมชน ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนเหมือนไม่ได้ โรงเรียนต้องมองทะลุกรอบ ต้องหาความสมดุลในการถ่ายทอดวัฒนธรรมหลัก และวัฒนธรรมท้องถิ่น กระบวนการบริหารจัดการต้องยืดหยุ่นไม่ใช่วัฒนธรรมการบริหารแบบราชการเข้ามาจัดการกับการร่วมมือกับชุมชน

โรงเรียนควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตจริง สถานการณ์จริง และให้ผู้รู้ที่เป็นผู้ปฏิบัติได้จริงในชุมชนเข้ามาร่วมเสนอความเห็นร่วมสอนลูกหลาน การให้เด็กได้สัมผัสเรียนรู้จากสถานที่จริง บุคคลผู้ปฏิบัติจริง จะทำให้เด็กตื่นตาเร้าใจ และมีชีวิตชีวากับการเรียนมากขึ้น ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การวิจารณ์ ซึ่งจะทำให้นักเรียนเข้าใจได้ลึกซึ้งสนใจที่จะค้นคว้าสืบค้นหาตนเองของเขามากขึ้นต่อไป

4. ข้อเสนอแนะต่อการจัดหลักสูตร

การจัดการศึกษาของโรงเรียนในอดีตที่ผ่านมา มีการจัดทำหลักสูตรด้านทักษะอาชีพของชุมชน ฝึกฝนอาชีพ ศิลปะ โดยใช้วิทยากรท้องถิ่นเท่าที่จะมีงบประมาณให้ แต่ไม่ได้มุ่งเป้าหมายที่จะสอนในเรื่องจิตวิญญาณของชุมชนคือ ระบบคิด ระบบคุณค่า ไม่มีการวัดประเมินผลในส่วนที่เป็นนามธรรม ดังนั้น หลักสูตรสำหรับการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยเลย จึงเป็นหลักสูตรที่สะท้อนมาจากความต้องการและปัญหาของชุมชน โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางหลักสูตรและร่วมจัดการศึกษา เป็นหลักสูตรที่ผสมผสานและเป็นสหวิทยาการในตัวเอง เป็นพหุวัฒนธรรมศึกษา สามารถเชื่อมโยงหรือมีการเรียนรู้เพื่อเข้าใจตนเองและเข้าใจวัฒนธรรมอื่น ๆ ไปพร้อมกันและยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถี

5. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.1 ควรทำวิจัยเปรียบเทียบการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยที่มีความต่างกันในด้านเชื้อชาติ ศาสนา เพื่อสร้างทฤษฎีสถานฐานราก (Grounded Theory) เพื่อประโยชน์ในการเข้าใจซึ่งกันและกัน และให้การศึกษาเป็นของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง

5.2 ควรทำการวิจัยเพื่อศึกษาถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และวิธีการส่งเสริมการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ